

POŻARY OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH W ROKU 2019

OPRAC. REDAKCJA

Mimo postępu technologii wspierającej zapobieganie pożarom oraz wczesne ostrzeganie, pozostają one wciąż największym zagrożeniem dla zabytków. Skutki pożaru, jego gaszenia, są w większości przypadków nieodwracalne i kończą się bezpowrotną utratą zabytku.

POŻARY NA ŚWIECIE

Miliony ludzi na całym świecie oglądało na żywo pożar paryskiej katedry Notre-Dame, który wybuchł w poniedziałek 15 kwietnia 2019 r. o godzinie 18:50. Rozprzestrzenił się gwałtownie, tak że już ok. godziny 20:00 zawaliła się remontowana iglica świątyni. Po kolejnych dwóch godzinach pożaru wiceminister spraw wewnętrznych Francji Laurent Nunez przyznawał, że nie jest pewne, czy uda się ocalić katedrę. Dopiero ok. godziny trzeciej w nocy powstrzymano rozprzestrzenianie ognia. Po kolejnej godzinie pożar ugaszono. W akcji brało udział 400 strażaków.

Szczęśliwie symbol Paryża, który odwiedzało rocznie 12 milionów turystów, stoi do dnia dzisiejszego, choć przez pewien czas nie było pewności, czy akcja gaśnicza nie zaszkodziła jego murom w takim stopniu, że budowla ulegnie zawaleniu¹. Dyskusje o przyczynach pożaru, sposobie jego gaszenia i tym, kto jest winny trwają. Trwają też dyskusje nad kształtem nowej–starej katedry.

Mało kto wie, że w tym samym dniu pożar wybuchł też w jednej z najważniejszych muzealnych świątyń – meczecie Al-Aksa w Jerozolimie. Z zeznań strażnika wynika, że do pożaru doszło w czasie przerwy między zmianami straży, pomiędzy godziną 19:15 a 19:30. Wiadomo, że ogień wybuchł w stróżówce nad salą modlitewną, w tej części budynku, która znana jest jako Stajnia Salomona. Choć przyczyn jeszcze nie ustalono, podejrzewa się, że ogień mogły zaproszyć bawiące się nieopodal dzieci. Szczęśliwie pożar udało się szybko opanować, a straty były niewielkie.

Kolejne pożary zabytkowych obiektów nie wstrząsnęły tak światem, choć płonęły budowle znane, piękne i niezwykle ważne dla światowej kultury. W nocy z 22 na 23 czerwca 2019 r. pożar doszczętnie strawił Maison Pourcel w Dinan. Była to jedna z najstarszych świeckich budowli Francji, powstała za czasów Karola VII.

¹ Jeszcze w grudniu 2019 r. rektor katedry podawał, że na uratowanie zabytku istnieje tylko 50% szans, a prace restauracyjne nie rozpoczną się zapewne aż do roku 2021: <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/katedra-notre-dame-w-paryzu-moze-nie-zostac-uratowana-po-pozarze/n8tfzx8> [dostęp: 13.02.2020].

Szczęśliwie zachowały się pomiary domu i jego fasady. One, jak i wydobyte z ruiny oryginalne, ocalałe z pożogi elementy architektoniczne posłużą jako wzór przy rekonstrukcji zabytku.

Równie tragiczny był pożar zamku Shuri położonego na wyspie Okinawa w Japonii. Ogień, który wybuchł 31 października 2019 r. nad ranem lokalnego czasu, strawił drewnianą rezydencję, wpisaną na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Walka z żywiołem trwała ponad 10 godzin, a ze wstępnych ustaleń strażaków wynikało, że przyczyną pożaru było przegrzanie instalacji alarmowej (Sic!).

POŻARY W POLSCE

W Polsce rok 2019 nie zaznaczył się „spektakularnymi” pożarami zabytków i obiektów gromadzących dobra kultury. Nie znaczy to, że nie było tego typu zdarzeń. Wręcz przeciwnie, w prowadzonych przez Państwową Straż Pożarną statystykach (https://www.straz.gov.pl/panstwowa_straz_pozarna/2019), odnotowano w tym czasie 175 pożarów, ogółem dla obiektów kultury, co oznacza znaczny wzrost liczby omawianych zdarzeń w stosunku do roku 2018, kiedy odnotowano 137 pożarów. Śledząc tendencje zagrożenia dóbr kultury pożarem na podstawie wspomnianych statystyk łatwo zauważyć, że w dziale pn. *Obiekty użyteczności publicznej* pod następującymi numerami kodów znajdują się:

107 – obiekty kultu religijnego, sakralne;

108 – muzea, skanseny, wystawy, galerie;

109 – biblioteki, archiwa.

W poszczególnych grupach oznacza to wzrost: w grupie 107 o 24 zdarzenia, w grupie 108 o 12 zdarzeń, w grupie 109 o 2 zdarzenia. W ogólnej liczbie pożarów, te dotyczące obiektów gromadzących dobra kultury oraz obiektów zabytkowych, stanowią nieco ponad 0,1%.

Pożary w obiektach gromadzących dobra kultury odnotowywane przez Państwową Straż Pożarną klasyfikowane były w większości przypadków jako małe. Oznacza to takie pożary, które spowodowały spalanie lub zniszczenie obiektów albo ich części o powierzchni do 70 m² lub objętości do 350 m³. Jedynie w obiektach sakralnych (grupa 107) odnotowano siedem pożarów średnich (spalone lub zniszczone obiekty albo ich części o powierzchni od 71 do 300 m² lub objętości od 351 do 1500 m³) i jeden duży (zniszczeniu uległo odpowiednio powyżej 300 m² powierzchni lub powyżej 1500 m³) (Tabela 1).

Tabela 1. Pożary obiektów gromadzących dobra kultury

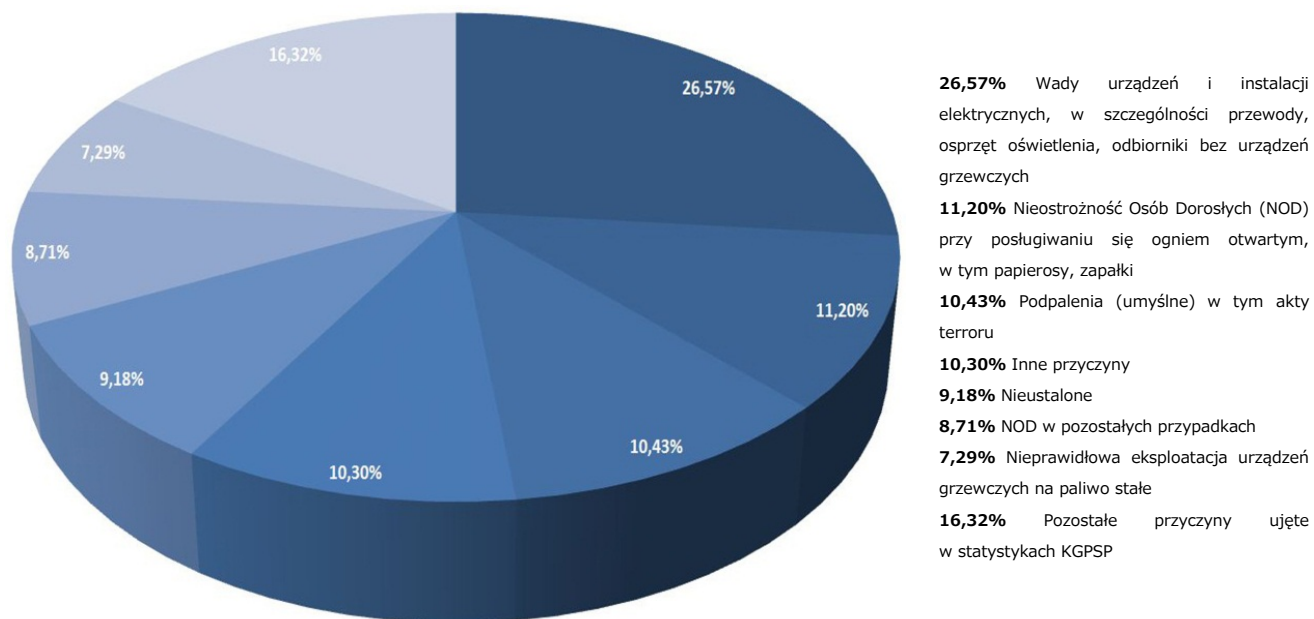
Obiekty użyteczności publicznej			
Wielkość pożaru	Obiekty kultu religijnego, sakralne	Muzea, skanseny, wystawy, galerie	Biblioteki, archiwa
Mały (P/M)	129	25	13
Średni (P/Ś)	7	0	0
Duży (P/D)	1	0	0
Bardzo duży (P/BD)	0	0	0
RAZEM	137	25	13

Źródło: „Dane statystyczne KG PSP” [źródło: www.straz.gov.pl, dostęp: 13.02.2020].

Przyczynami pożarów (Wykres 1) w obiektach użyteczności publicznej są najczęściej:

- Wady urządzeń i instalacji elektrycznych, w szczególności przewody, osprzęt oświetlenia, odbiorniki bez urządzeń grzewczych;
- Nieostrożność Osób Dorosłych (NOD) przy posługiwaniu się ogniem otwartym, w tym papierosy, zapalaki;
- Podpalenia (umyślne) w tym akty terroru;
- Nieprawidłowa eksploatacja urządzeń grzewczych na paliwo stałe.

Wykres 1. Przepuszczalna przyczyna pożaru w rozbiciu na kod obiektu

Źródło: „Dane statystyczne KG PSP” [źródło: www.straz.gov.pl, dostęp: 13.02.2020].

Warto w tym miejscu przypomnieć, że bezpieczeństwo pożarowe zabytków i instytucji przechowujących dobra kultury jest jednym z priorytetów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. O dofinansowanie projektów mających na celu poprawę systemów przeciwpożarowych, ich montaż czy wymianę starej instalacji elektrycznej,

a także systemów sygnalizacji włamania i napadu oraz telewizji dozorowej można się starać, aplikując do dwóch ministerialnych programów. Celem programu **Infrastruktura kultury** jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze (<http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2019/infrastruktura-kultury.php>). Z kolei celem programu **Ochrona zabytków** jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne (<https://www.gov.pl/web/kultura/ochrona-zabytkow2>).

PRZYKŁADY POŻARÓW OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH²

Pałac w Kotuniu (woj. wielkopolskie)

Pożar wybuchł w nocy, z 23 na 24 stycznia. Kiedy krótko po północy na miejsce dotarły pierwsze jednostki, całe poddasze pałacu było już w ogniu. Działania gaśnicze, w których uczestniczyło 11 zastępów straży pożarnych z Piły, Szydłowa, Starej Łubianki, Róży Wielkiej i Pokrzywnicy trwały prawie sześć godzin. Akcję utrudniała niska temperatura: w węzłach zamarzała woda. Przyczyny pożaru wyjaśnia Komenda Powiatowa Policji w Pile.

Drewniany budynek przy ul. Lorentowicza 9 w Ciechocinku (woj. kujawsko-pomorskie)

Do pożaru wzniesionego ok. 1900 r. budynku doszło 26 stycznia przed 21.00. Dzięki szybkiej i sprawnej akcji straży pożarnej dom nie spłonął w całości i nikt z mieszkańców nie ucierpiał. Ogień został zaproszony na poddaszu.

Dawna szkoła podstawowa w Zawadach (woj. mazowieckie)

Do zdarzenia doszło 8 lutego po godzinie 19.00. Budynek był pustostanem. Spaliła się 1/4 budynku (ok. 50 m²): dach, strop pomiędzy parterem i strychem, podłoga.

Zespół Szpitala Klinicznego im. Heliodora Świącickiego Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu (woj. wielkopolskie)

Główna siedziba szpitala mieści się w zabytkowych budynkach dawnego Zakładu Diakonisek zaprojektowanych przez Emila i Georga Zillmannów i wzniesionych w latach 1909–1911. 8 listopada 1978 r. zabudowania dawnego Zakładu Diakonisek zostały wpisane do rejestru zabytków pod numerem A-206. W skład zabytkowych zabudowań

² Informacje o pożarach obiektów zabytkowych opracowano na podstawie *Kradzieże, pożary, akty wandalizmu...*, 2019 [źródło: <https://stratyzabytkow.nimoz.pl>, dostęp: 13.02.2020].

wchodzą: plebania, budynek szpitala z domem sióstr i kaplicą, budynek oddziału dla zakaźnie chorych, pralnia i maszynownia, kaplica – kostnica. Przyczyną pożaru było zwarcie instalacji elektrycznej, w wyniku którego w pomieszczeniu zapaliła się lampa jarzeniowa. Sytuacja szybko została opanowana.

Dawny szpital dla pracowników kolei warszawsko-wiedeńskiej przy ul. Broniewskiego w Pruszkowie (woj. mazowieckie)

Wybudowany w 1908 r. budynek zwany „Pałacykiem” stoi opuszczony od lat 80 XX wieku. Ogień pojawił się około godz. 0.20 w nocy z 14 na 15 marca. Pożar objął powierzchnię około 50 metrów kwadratowych na wysokości trzeciej kondygnacji wieży. Płomienie zajęły drewnianą konstrukcję dachu pokrytego papą. Po zgaszeniu rozebrano nadpaloną konstrukcję. Przyczyny pożaru będzie wyjaśniać policja.

Młyn na Fryszercie (woj. łódzkie)

Do zdarzenia doszło w nocy z 8 na 9 marca (piątek/sobota). Straty oszacowano na 40 000 zł. Pożar nastąpił w wyniku podpalenia, a sprawcami okazali się dwaj mieszkańcy gm. Gomunice w wieku 20 i 21 lat.

Pałac w Zabardowicach (woj. dolnośląskie)

Informację o pożarze XIX-wiecznego pałacu w Zabardowicach służby otrzymały o godzinie 1.30 w nocy 14 kwietnia. W akcji uczestniczyło ok. 80 strażaków. Spłonął cały dach budynku i częściowo wnętrze, uszkodzeniu uległa konstrukcja pałacu. Przyczyną pożaru było podpalenie.

Kościół p.w. św. Wawrzyńca w Gołańczy (woj. wielkopolskie)

Świątynia została wzniesiona według projektu Stefana Cybichowskiego z Poznania w latach 1931–1934, a w latach 1951–1953 ozdobiona polichromią autorstwa Stanisława Wróblewskiego. Do pożaru doszło 17 kwietnia. W akcji gaśniczej brało udział 17 zastępów straży pożarnej z powiatu, a także Chodzieży i Poznania. Zniszczeniu uległy XVIII-wieczne organy, drewniana podłoga chóru, częściowo nadpaleniu uległ także strop budynku. Wstępnie straty oszacowano na 350 tysięcy złotych.

Chałupa w Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach (woj. pomorskie)

17 kwietnia kilkanaście zastępów straży pożarnej walczyło z pożarem zrekonstruowanej XIX-wiecznej chałupy, w której mieściła się „Karczma u Dargoscha”. Doszczętnie spłonęło poddasze i kryty strzechą dach zabytkowego domu. Przyczyną zdarzenia była nieszczelność komina.

Dwór w Bieniaszach (woj. warmińsko-mazurskie)

Budynek XVIII-wieczny wyremontowano gruntownie, a w zasadzie odbudowano, w latach 1988–1999. Od lat mieścił się w nim hotel. Rano 24 kwietnia do palącego się dworku wezwano straź pożarną. W wyniku pożaru zniszczeniu uległy, dach i poddasze budynku. Straty wstępnie oszacowano na milion trzysta tysięcy złotych. Trwa wyjaśnianie przyczyn pożaru.

Dworek w Knybawie (woj. pomorskie)

Do zdarzenia doszło 3 maja. Na miejscu pracowało 20 zastępów straży pożarnej. Niewystarczające zaopatrzenie w wodę w znacznym stopniu utrudniało i spowalniało akcję gaśniczą. Strażacy musieli pobierać wodę z pobliskiej rzeki Drybok i stawu, a także ze stacji benzynowej. W trakcie pożaru zawaliła się część 3-kondygnacyjnego budynku. Obiekt był niezamieszkały. Podejrzewa się podpalenie.

Dawna szkoła przy ul. Spokojnej w Lublinie (woj. lubelskie)

Ogień pojawił się na dachu i na najwyższej kondygnacji budynku w nocy z 4 na 5 maja. W akcji gaśniczej brało udział 17 zastępów straży pożarnej. Przyczyna pożaru nie została jeszcze ustalona. Podejrzewa się podpalenie. Miejski konserwator zabytków zawiadomił prokuraturę o możliwym przestępstwie. Jego zdaniem nie ma podstaw do wyłączenia gmachu z ewidencji zabytków, a uszkodzenia są możliwe do usunięcia.

Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie (woj. mazowieckie)

Do zdarzenia doszło w sobotę 11 maja. Dym wydobywał się z okolic komina na dachu. Zarzewie ognia strażacy zlokalizowali w przewodach wentylacyjnych. Pożar został szybko ugaszony. Zbiory i zabytki nie ucierpiały. Na miejscu pracowało sześć zastępów straży pożarnej oraz grupa chemików, która sprawdzała skład dymu w związku z potencjalnie szkodliwymi substancjami.

Kolekcja zabytków techniki w Rzęsnej (woj. zachodniopomorskie)

19 maja o godzinie 6.10 straż pożarna otrzymała zawiadomienie o zapaleniu się budynku gospodarczego. Budynek spłonął doszczętnie, a wraz z nim kilkanaście odrestaurowanych zabytkowych motocykli, takich jak: WFM, SHL, WSK, JAWA itd., do tego kilka motorowerów, rowerów i części do tych jednośladów. Ponadto sporo militariów, staroci i innych ciekawostek.

Bazylika Mariacka w Chełmie (woj. lubelskie)

Nocą we wtorek 28 maja br. strażacy zostali wezwani do pożaru dachu bazyliki. Na miejscu okazało się, że zapalił się plastikowy pojemnik na zaprawę, który był ustawiony na dachu przy reflektorze oświetlającym kościół w nocy. Pozostawili go robotnicy pracujący na rusztowaniach przy remoncie elewacji i kopuły. Szczęśliwie nie doszło do rozprzestrzenienia się pożaru.

Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Gdańsku (woj. pomorskie)

Straż pożarna została poinformowana o pożarze 2 czerwca tuż po godz. 6 rano. Płonął dach nad zakrystią świątyni. Na miejscu pracowało 28 zastępów – ok. 100 strażaków. Pożar został szybko zlokalizowany i opanowany. Strażakom udało się nie dopuścić do przeniesienia się ognia na położony wyżej dach świątyni. Nieoficjalnie uważa się, że przyczyną pożaru było zwarcie instalacji elektrycznej. Dach był niedawno remontowany. Kościół w chwili wybuchu pożaru był zamknięty.

Zabytkowy zespół cukrowni w Jaworze (woj. dolnośląskie)

Do zaprószenia ognia doszło 5 czerwca. Jako najbardziej prawdopodobną przyczynę pożaru wskazano samozapalenie nagromadzonych materiałów (składowisko granulatu m.in. plastiku, który dalej jest wykorzystywany przy produkcji materiałów budowlanych) lub podpalenie. Całkowitemu zniszczeniu uległ środkowy segment hali z początku XX wieku. Nie był to pierwszy pożar w tym miejscu, choć pierwszy tak duży.

Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej we Frednowach (woj. warmińsko-mazurskie)

W niedzielę 16 czerwca nad ranem wieża świątyni (1754–1768) stanęła w płomieniach. W ciągu kilkunastu minut drewniana iglica wieńcząca wieżę runęła na dach kościoła. Na miejscu pracowało 14 zastępów straży pożarnej, a mieszkańcy w pośpiechu ratowali wyposażenie świątyni. Przyczyną pożaru było uderzenie pioruna.

Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Lutolu Suchym (woj. lubuskie)

Ogień objął dach XIX-wiecznej świątyni. Na miejscu z pożarem walczyło kilkanaście strażackich zastępów. Część dachu kościoła runęła do jego wnętrza. Pożar prawdopodobnie wybuchł na wieży świątyni. Zniszczeniu uległ dach świątyni, wieża, nadpalona została boczna część ołtarza, a na skutek prowadzonej akcji gaśniczej zalane zostały organy i ściany świątyni. Prawdopodobną przyczyną pojawienia się ognia było zwarcie instalacji elektrycznej.

Pałac w Woli Worowskiej (woj. mazowieckie)

Budynek bardzo zaniedbany, niezamieszkały. Ostatnim użytkownikiem pałacu w latach 90. XX w. była Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna „Ogrodnik”. Pożar o niewielkim zasięgu, przyczyny pojawienia się ognia nieustalone. Po ostatnim pożarze (poprzedni w 2017 r.) pałac utracił tralki balkonowe od frontu oraz resztki balkonu od szczytu.

Muzeum Zamkowe w Malborku (woj. pomorskie)

Pożar wybuchł w remontowanym wnętrzu kościoła Najświętszej Marii Panny na Zamku Wysokim. Przyczyną pojawienia się ognia był zapłon łatwopalnych materiałów, które spadły z rusztowania na reflektor oświetlający ściany. Obok leżały odłączone od prądu przedłużacze elektryczne oraz kartony do prac konserwacyjnych. Spaleniu uległy halogen, przedłużacze i kartony, co spowodowało bardzo duże zadymienie. Jako pierwsza do gaszenia pożaru przystąpiła straż zamkowa.

Dom na ul. Praskiej 1 w Warszawie (woj. mazowieckie)

Splonął 100-letni drewniany dom stojący na tyłach dawnego budynku nastawni tramwajowej przy rondzie Żaba – jeden z nielicznych zachowanych warszawskich „drewniaków”. Niedawno, po długim remoncie, otworzyła się w nim kebabowa restauracja. Ogień pojawił się o drugiej w nocy. Budynek splonął doszczętnie. Dom był wpisany do gminnej ewidencji zabytków.

Jednostka rybacka WŁA-55 w Helu (woj. pomorskie).

Kiedy doszło do pożaru na kutrze trwały prace zabezpieczające przed zimą. Silny wiatr spowodował szybkie rozprzestrzenienie się ognia na cały kuter. Pożar ugaszono po kilku godzinach, niestety z łodzi niewiele pozostało. Dokładna przyczyna powstania pożaru wymaga ustalenia. Jednostka powstała w roku 1945 w Danii. Łączy się z nią również legendarna historia – w 1952 r. na tym kutrze z Władysławowa do Szwecji uciekły cztery osoby.

Dawna siedziba Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego przy ul. Foksal 19 w Warszawie (woj. mazowieckie)

W remontowanym budynku z lat 1895–1896 ogień pojawił się wczesnym rankiem. Zniszczeniu uległa część parteru z holem głównym i klatką schodową, inne pomieszczenia zostały pokryte sadzą. Straty wyniosły 5.5 miliona złotych. Sprawców podpalenia i zleceniodawców, którzy chcieli pozbyć się konkurencji aresztowano.

Kościół poewangelicki w Biskupcu (woj. warmińsko-mazurskie)

Pijany mężczyzna, po kłótni z sąsiadami w pobliskim sklepie, podłożył ogień pod drzwi zabytkowej wieży kościoła (XIV–XIX) Sprawca został zatrzymany.

Kościół pw. św. Barbary w Orłowie (woj. pomorskie)

W 2013 r. XIV-wieczna świątynia przeszła kapitalny remont. Solidność jego wykonania uratowała ją przed całkowitym spalaniem. W wyniku pożaru, jaki wybuchł wieczorem 7 października spaleni uległa drewniana wieża frontowa oraz większa część dachu nawy. Wnętrze pozostało nieuszkodzone. Na miejscu pracowało 17 zastępów straży z Nowego Dworu Gdańskiego i okolic. Zostało wszczęte śledztwo w sprawie ustalenia przyczyn pożaru.

Zespół pałacowo-zamkowy w Żarach (woj. lubuskie)

W nocy z niedzieli na poniedziałek (13/14 października) 15 jednostek straży pożarnej walczyło z pożarem wieży i części dachu zamku. Ze względu na wysokość wieży zaistniała konieczność ściągnięcia prawie 50-metrowego wsiężnika z Zielonej Góry. Szczytowa konstrukcja wieży runęła na zamkowe dachy. Walka z pożarem trwała do godz. 3.20. Przyczyną pożaru było prawdopodobnie podpalenie.

Kamienica przy ul. Marszałkowskiej 53 w Warszawie (woj. mazowieckie)

Pożar wybuchł w mieszkaniu na szóstym piętrze, przed godziną 6.30. W akcji brały udział trzy zastępy strażaków. Zniszczeniu uległo mieszkanie. Sadza pokryła też elewację na dwóch kondygnacjach powyżej spalonego lokalu.

Pałac w Słupowie (woj. kujawsko-pomorskie)

Pożar w opuszczonym pałacu wybuchł w niedzielę wieczorem 4 listopada. Z potężnymi płomieniami walczyło dziewięć zastępów straży pożarnej. W efekcie zdarzenia zniszczeniu uległ dach, który był przeznaczony do remontu i miał zagwarantowane środki z budżetu konserwatora.

Dworek w Soplach (woj. mazursko-warmińskie)

Ogień pojawił się w sobotę 23 listopada, po godzinie 21.00. Pożar w szybkim tempie ogarnął znaczną część dachu oraz dwie kondygnacje budynku. Całkowicie spalił się dach i poddasze. Przyczyna pożaru do ustalenia.

Budynek dawnego dworca w Celestynowie (woj. mazowieckie)

Drewniany budynek dworca Kolei Nadwiślańskiej z 1900 r. zajął się ogniem 10 grudnia ok. godz. 22.50. Spłonęła klatka schodowa oraz jedno z pomieszczeń. W pożarze zginęła jedna osoba, trzy inne zostały ranne. Przyczyny i okoliczności zdarzenia wyjaśniają policja oraz prokuratura.